

Misinformácie o rakovine: Ako alternatívne médiá vytvárajú falošné príbehy o zdraví

Cancer misinformation: How alternative media create false health narratives

VIKTÓRIA SUNYÍK*

Ústav experimentálnej psychológie, Centrum spoločenských a psychologických vied v.v.i., Slovenská akadémia vied, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava, Slovensko, viktoria.sunyik@savba.sk

BRANISLAV UHRECKÝ

Ústav experimentálnej psychológie, Centrum spoločenských a psychologických vied v.v.i., Slovenská akadémia vied, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava, Slovensko, branislav.uhrecky@savba.sk

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na diskurzívnu analýzu komunikácie, ktorou dezinformačné médiá prezentujú nepodložené, skreslené a zavádzajúce informácie o vzniku, prevencii a liečbe rakoviny ako dôveryhodné, pričom zároveň spochybňujú štandardné medicínske postupy. Analýza zahŕňala 14 článkov z troch dezinformačných webových stránok. Kľúčovými diskurzívnymi praktikami identifikovanými v analýze boli: používanie kategorických vyjadrení, apelovanie na emócie, využívanie štatistických a odborných termínov a odvolávanie sa na autority, využívanie konšpiračných naratívov a idealizácia prírodnej liečby. Výsledky prispievajú k hlbšiemu pochopeniu mechanizmov, ktorými alternatívne médiá ovplyvňujú vnímanie zdravotníckych tém, čo môže podporiť rozvoj efektívnejšej komunikácie zameranej na kritické hodnotenie zdravotníckych informácií.

Kľúčová slova: misinformácie; dezinformácie; rakovina; doplnková a alternatívna medicína; konšpiračné naratívy; polarizácia

Abstract: This paper focuses on a discourse analysis of the communication strategies used by disinformation media to present unsubstantiated, distorted, and misleading information about the causes, prevention, and treatment of cancer as trustworthy, while simultaneously casting doubt on standard medical procedures. The analysis included 14 articles from three disinformation websites. The main discursive practises identified in the analysis were: the use of categorical statements, appeals to emotion, the use of statistical and scientific terminology and appeals to authority, conspiracy narratives and the idealisation of natural treatments. The findings contribute to a deeper understanding of the mechanisms through which alternative media influence perceptions of health-related topics, which may support the development of more effective communication aimed at fostering critical evaluation of health information.

Keywords: misinformation; disinformation; cancer; complementary and alternative medicine, conspiracy narratives; polarization

1 Úvod

Zdravie je pre väčšinu ľudí dôležitou a veľmi citlivou témou. Práve jeho význam a silný emocionálny rozmer robia túto oblasť náchylnou na vznik a šírenie rôznych neznámych, čomu vo veľkej miere napomáha najmä ich šírenie v digitálnom priestore (Avaaz, 2020). Informácie resp. presvedčenia, ktoré nie sú podložené dostupnými vedeckými dôkazmi a poznatkami v danom čase definujeme ako epistemicky nepodložené (Lobato et al., 2014). Ak sú nepodložené, nepravdivé či skreslené informácie šírené zámerne s cieľom zavádzať alebo manipulatívne ovplyvňovať verejnosť, hovoríme o dezinformáciách. Ak sa takéto informácie šíria bez zámeru zavádzať, ide o misinformácie (Lewandowsky et al., 2020).

Medzi ochorenia, ktoré bývajú častým cieľom rôznych neznámych patrí aj rakovina (Suarez-Lledo & Alvarez-Galvez, 2021), ktorá zároveň celosvetovo patrí medzi hlavné príčiny úmrtí. Podľa najnovšej správy Globocan 2022 (Bray et al., 2024) bolo v roku 2022 diagnostikovaných približne 20 miliónov nových prípadov rakoviny spolu s takmer 9,7 milióna úmrtí na rakovinu. Štatistiky odhadujú, že za život ochorenie na rakovinu približne jeden z piatich mužov alebo žien, zatiaľ čo približne jeden z deviatich mužov a jedna z 12 žien na ňu zomrie. Z hľadiska vhodného preventívneho správania znižujúceho riziko vzniku tohto ochorenia, ako aj správnych postupov liečby, je dôležité, aby mali ľudia o tomto ochorení čo najviac relevantných informácií a nie skreslených či nepravdivých, čo však

v dnešnej digitálnej ére nemusí byť ľahké. Napríklad, analýza dvesto článkov o rakovine na sociálnych sieťach ako Facebook, Reddit či Twitter preukázala, že viac ako tretina z nich obsahovala misinformácie, pričom väčšina z nich má potenciál spôsobiť škody na zdraví, napríklad tým, že nabádali na odkladanie štandardnej liečby alebo využívanie prípravkov, ktoré môžu škodlivo interagovať s liečbou (Johnson et al., 2022).

Rozšírenosť nepodložených presvedčení o príčinách vzniku rakoviny v populácii, akými sú napríklad stres, geneticky modifikované potraviny alebo potravinové prídavné látky, dokumentujú viaceré zahraničné výskumy (Shahab et al., 2018; Smith et al., 2018) a sú mierne nad priemerom rozšírené aj medzi Slovákmi a Slovenkami (Sunyík & Čavojová, 2023). Tieto presvedčenia možno vnímať ako kategóriu pseudovedeckých presvedčení t.j. presvedčení prezentovaných ako platné vedecké poznatky, hoci sa opierajú o nedostatočné metódy, chýbajú im vedecké dôkazy alebo sa týkajú tém mimo vedy (Fasce & Picó, 2019). V oblasti zdravia sa pseudovedecké tvrdenia často prelínajú s konšpiračnými naratívami, v ktorých malé tajné skupiny mocných aktérov zasahujú do významných udalostí a okolností (Douglas et al., 2017), napríklad poskytujú alternatívne vysvetlenia pôvodu chorôb, zámerov zdravotníckych inštitúcií či účinkov liečebných postupov. Zároveň sú pseudovedecké tvrdenia veľmi často základom rôznych doplnkových a alternatívnych liečebných metód a postupov (z angl. complementary and alternative medicine, ďalej CAM), ktoré sú však nedostatočne preskúmané, pričom existujúce dôkazy ukazujú len malú alebo žiadnu podporu ich účinnosti (Ernst, 2019).

Dôvera nepodloženým presvedčeniam týkajúcich sa rakoviny, ale i celkovo v oblasti zdravia, nie je neškodná a spája sa viacerými negatívnymi dôsledkami. Konšpiračné naratívy o utajovaní liekov na rakovinu, o škodlivosti chemoterapie, či škodlivosti vakcín proti HPV vírusu súvisia s vakcinačným skepticizmom, vyhýbaním sa štandardnej liečbe a preferenciou alternatívnej liečby (Adamus et al., 2024; Chen et al., 2021; Fournier & Varet, 2024; Oliver & Wood, 2014; Varet et al., 2025). Využívanie CAM je medzi onkologickými pacientmi časté – prevalencia užívania CAM sa pohybuje medzi 30–50 % (Ernst, 1998; Horneber et al., 2012; Keene et al., 2019). Výskumy ukazujú, že výlučné spoliehanie sa na alternatívnu medicínu namiesto štandardnej liečby výrazne zvyšuje riziko úmrtia pri liečiteľných nádorových ochoreniach (Johnson et al., 2018). Väčšina onkologických pacientov však využíva CAM ako doplnok ku štandardnej liečbe. Avšak aj doplnkové užívanie CAM má riziká, akými sú ich možné nežiaduce účinky alebo nežiaduce interakcie s užívanými liekmi a tým ovplyvňovanie celej liečby (Ladenheim et al., 2008; Werneke et al., 2004).

Vzhľadom na uvedené negatívne dopady nepodložených presvedčení či misinformácií a dezinformácií,

sa v psychologickom výskume venuje pozornosť skúmaniu toho, prečo sú ľudia náchylní im dôverovať, čo je potom základom tvorby vhodných intervencií zameraných na znižovanie tejto náchylnosti. Medzi faktory súvisiace s vierou v rôzne nepodložené presvedčenia patria kognitívne schopnosti, napr. nižšia úroveň analytického a vedeckého myslenia (Sunyík & Čavojová, 2023) emočné faktory ako úzkosť, pocity bezmocnosti a distresu (Ballová Mikušková & Teličák, 2024; Pan et al., 2021) či sociálne faktory ako skupinová identita (van Mulukom et al., 2022).

V menšej miere sa skúma samotný jazykový obsah misinformácií prítomných v online priestore, vrátane ich formulácie a jazykových prostriedkov, využívaných na to, aby takéto informácie pôsobili dôveryhodne, ako aj ich širší spoločenský dopad. Dôveryhodnosť (z angl. credibility) sa dá najjednoduchšie zadefinovať ako „uveriteľnosť“ (z angl. „believability“) (Fogg, 1999, ako uvádzajú Wathen a Burkell, 2002). Prehľadová štúdia Damstrovej et al. (2021) skúmala obsah zámerne klamlivých online informácií, ktoré sa však týkali vplyvu na politické postoje, správanie a procesy. Hlavnými znakmi zámerne klamlivých správ sú ideologická zaujatosť, vyvolávanie negatívnych emócií, nízka overiteľnosť, senzácie-čtivé titulky a použitie neformálneho jazyka či vulgarizmov. Podľa Nan et al. (2022) je pre misinformácie o zdraví typické prezentovanie negatívnych postojov, anekdotických „dôkazov“ a anti-vedeckých naratívov. Tieto dostupné zistenia sa zameriavajú na opis znakov misinformácií, pričom ich širší spoločensko-inštitucionálny dopad, vrátane vzťahov medzi diskurzom a spoločenskými hierarchiami, zostáva nedostatočne preskúmaný. Pre porozumenie mechanizmom, ako misinformácie o zdraví ovplyvňujú verejnú mienku a rozhodovanie jednotlivcov, je kľúčové analyzovať jazykové a naratívne stratégie, ktoré tieto informácie prezentujú ako dôveryhodné.

Cieľom tejto štúdie je preto kvalitatívna kritická diskurzívna analýza prezentovania informácií ohľadom vzniku, prevencie a liečby rakoviny ako dôveryhodných v kontraste so spochybňovaním štandardných medicínskych postupov, šírených na dezinformačných webových stránkach. V rámci uvedeného cieľa formulujeme výskumnú otázku:

VO1: Aké diskurzívne praktiky využívajú články z dezinformačných médií na vyvolanie dôveryhodnosti nepodložených, skreslených a zavádzajúcich informácií a tým na persúziu ich čitateľov?

2 Metódy

2.1 Typ výskumného plánu

Ide o analýzu dokumentov – zverejnených a voľne dostupných textov ohľadom rakoviny na dezinformačných webových stránkach.

2.2 Výber dát

Vo výskume sme zvolili zámerný výber. Webové stránky sme vyberali zo zoznamu stránok so sporným, nese-rióznym, klamlivým, podvodným, konšpiračným alebo propagandistickým obsahom, dostupného na webe konspiratori.sk. Každá stránka uvedená na zozname tohto webového portálu dostáva bodové hodnotenie od 1 po 10, pričom čím vyššie je hodnotenie, tým sporný obsah stránka má. Najprv sme vyfiltrovali v zozname 11 stránok, ktoré boli označené s najvyšším hodnotením sporného obsahu na stupnici od 6,3 do 9,8. Následne sme si pre náš účel zvolili hranicu zaradenia do analýzy hodnotenie 9,6 vrátane a viac, a zamerali sme sa na stránky slovenskom jazyku. Finálny počet analyzovaných stránok bol 3 a zahŕňal tieto stránky: protiprudu.org, biblik.sk a badatel.net. Do ďalšej analýzy boli zahrnuté články pojednávajúce o príčinách, prevencii a spôsoboch alternatívnej liečby rakoviny. Články sme na týchto weboch vyhľadávali pomocou filtra, do ktorého boli zadané kľúčové slovo „rakovina“. Výber dát sa uskutočnil v apríli 2021.

Konečný dátový súbor tvorilo spolu 14 článkov z 3 webových stránok, ktorých obsahom boli informácie o príčinách, prevencii a spôsoboch liečby rakoviny. Do konečného zoznamu článkov boli zahrnuté tie, v ktorých sa rakovina uvádzala v kontexte jej príčin alebo spôsobu liečby alebo prevencie. Hoci sa články nachádzajú na slovenských stránkach, v niektorých sa využíval okrem slovenského jazyka aj český. Tieto články sme ponechali v analýze. Prehľad analyzovaných článkov uvádzame v **Tabuľke 1**.

2.3 Analýza dát

Získané dáta sme analyzovali prostredníctvom kritickej diskurzívnej analýzy (Fairclough, 1993), ktorá je podkategóriou analýzy diskurzu. V našej štúdii sa zaoberáme tým, ako sú v texte prezentované informácie ako dôveryhodné a štandardná medicína spochybňovaná. Zároveň chceme identifikovať mechanizmy, prostredníctvom ktorých diskurz podporuje nerovnováhu moci, umožňuje šírenie klamlivých informácií a legitimizuje ich v očiach prijímateľov.

V našej analýze sme sa riadili základnými princípmi, ktoré popísal Fairclough (1993). Podľa tohto prístupu má každá diskurzívna udalosť tri dimenzie alebo aspekty: (1) hovorený alebo písaný jazykový text, (2) diskurzívna praktika zahŕňajúcej produkciu a interpretáciu textu a (3) časť spoločenskej praxe, ktorej je diskurz súčasťou.

Pri analýze textov sme si v prvom rade všímali ich obsahovú stránku – akú sociálnu realitu sa snažia konštruovať. Ďalej sme analyzovali diskurzívne praktiky, ktoré využívajú, aby svoje konštrukcie prezentovali čitateľovi ako presvedčivé, vrátane jazykových foriem, prostriedkov, štylistických prvkov, opakujúcich sa vzorcov v texte. Zároveň sme sa snažili preskúmať vzťah medzi diskurzom a širšími sociálnymi procesmi a štruktúrami. V prvom kroku sme sa oboznámili s analyzovanými textami a jeden z autorov navrhol prvotný zoznam diskurzívnych praktík a ich stručný popis. Druhý autor navrhol úpravy v zozname a rozšíril ich popis. Konečné výsledky analýzy reprezentujú konsenzus medzi závermi oboch autorov.

Tab. 1 Deskripcia výberového súboru dát

web stránka	názov článku
protiprudu.org	WHO: Riziko rakoviny sa na celom svete zvyšuje, západná medicína zlyháva
	Zakázané lieky na rakovinu
	Ďakujeme že fajčíte
biblik.sk	Liečebná metóda ťažkých a nevyliciteľných chorôb
	S. N. Lazarev: príčiny pohlavných chorôb
	Lekárka prehovorila o spôsobe, ako zistiť rakovinu podľa zápachu potu
	Ako sa chrániť pred elektromagnetickým žiarením
badatel.net	S. N. Lazarev: o rakovine
	Na chemoterapiu zomiera ročne vyše milióna ľudí, na rakovinu len 750 000 – čo tu nesedí
	Ohrozená onkologička: Čaj z bežnej bylinky dramaticky zlepšil stav jej pacientov
	Neskutočné: broskyne mučili rakovinu, až kým nespáchala samovraždu
	1,3 milióna žien podstúpilo zbytočnú liečbu, pretože výsledky mamografie boli falošne pozitívne
	Pokrytectvo farma priemyslu: príčiny rakoviny prsníka utajujú už od roku 1985
SPOLU	20 najväčších lží o rakovine, ktorými vás klamú podvodníci z rakovinového priemyslu
	14 článkov

3 Výsledky

3.1 Diskurzívne praktiky

Na základe analýzy sme zistili, že dôveryhodnosť informácií a spochybňovanie štandardnej liečby na dezinformačných platformách je podporovaná využívaním nasledovných diskurzívnych praktík: (1) uvádzanie kategorických a alarmujúcich vyjadrení, (2) apelovanie na emócie, (3) využívanie štatistických a odborných termínov a odvolávanie sa na autority (v negatívnom i pozitívnom zmysle), (4) využívanie konšpiračných naratívov a (5) idealizácia prírodnej/alternatívnej liečby. Jednotlivé diskurzívne praktiky popisujeme aj s príkladmi výrokov ďalej v texte.

Charakteristickým prvkom naprieč všetkými analyzovanými textami bolo využívanie kategorických vyjadrení, ktorých cieľom je zdôrazňovať závažnosť obsahu. Tieto kategorické vyjadrenia zahŕňali hyperboly, zveličené a alarmujúce informácie, široké generalizácie, absolutistické vyjadrenia, čím sa články snažia evokovať dojem dôležitosti a „čierno-biele“ vnímanie uvádzaných informácií. Príkladmi sú:

„Pokiaľ tento proces nie je úspešný, osud majiteľa tela je definitívne určený a umiera – nie na rakovinu, ale na extrémne jedovaté liečebné postupy, intenzívne emočné zrútenie...“

„Existujú rozsiahle a dlhotrvajúce dôkazy, že ...;“

„Vedľajšie účinky“ chemoterapie, ktoré by mal zvládť každý pacient, pri 97,9 % miere zlyhávania tejto katarstrofálnej mainstreamovej liečby...“

S kategorickými vyjadreniami je úzko spojené používanie slov a fráz, ktoré majú vzbudzovať silnú emočnú odozvu tzv. apelovanie na emócie. Takéto slová a formulácie cieľili na vyvolanie strachu z liečby rakoviny bežnými postupmi, alebo naopak vzbudzovali pozitívnu nádej o liečbe alternatívnymi postupmi.

Príklad:

„Dobrou aj zlou správou je toto: Keď nezmriete na chemoterapiu a jej šialené vedľajšie účinky, stále máte vysokú šancu úmrtia na rakovinu, ktoré ste pred zahájením liečby vôbec nemali.“

„Tieto informácie vám alebo vašim blízkym zmenia a možno aj ZACHRÁNIA život. (Už teraz pomohli zachrániť pred zabitím chemoterapiou stovky, možno tisíce ľudí.)“

„Je to vážení čitateľa satanizmus v praxi...“

Ďalším výrazným prvkom bolo používanie štatistických a faktických údajov, vrátane presných čísiel, ako aj vedeckej terminológie, ktoré sú prezentované izolovane, bez kontextu alebo zdrojov. Tento spôsob prezentácie môže podporiť ilúziu presnosti a vedeckosti a tým zvyšovať dôveryhodnosť. Týmto spôsobom texty pôsobia

sofistikovane a odborne, aj keď môžu obsahovať nepresné alebo zavádzajúce informácie. Pri týchto štatistických a faktických informáciách je nutné poznamenať, že ako také môžu byť pravdivé, avšak sú zneužívané na podoprenie širšieho zavádzajúceho textu. V nadväznosti na uvádzanie rôznych štatistík, významnou súčasťou textov bolo odvolávanie sa na autority – verejné a známe inštitúcie alebo lekárov a liečiteľov. Príklady:

„Podľa tvrdení WHO, do roku 2025 stúpne ročný počet nových prípadov diagnostikovania rakoviny zhruba o 37 %, a to zo súčasných 14,1 milióna chorých ročne, na šokujúcich 19,3 milióna.“

„Keď je DNA vystavená nižšej rádiácii pôsobením mamografu, tumor supresorové gény BRCA1 a BRCA2, ktoré na rakovinu reagujú citlivo, priamo zasahujú do samoopravného mechanizmu DNA. Telo sa pokúša zredukovať karcinogény, ktoré vznikajú ožarovaním, a to zvyšuje náchylnosť na rozvinutie rakoviny.“

Najvýraznejším prvkom analyzovaných textov bolo využívanie formulácií, ktoré identifikovali aktéra alebo aktérov, ktorí majú záujem škodiť ľuďom, zarábať na ziskoch z liečby rakoviny, tajiť jej skutočné príčiny ako aj tajiť skutočne efektívne liečby. Využívanie takýchto formulácií reflektuje konšpiračné naratívy – veľmi významný prvok dezinformačnej scény. Konšpiračné naratívy predstavujú alternatívne vysvetlenia bez dôkazov, ktoré spochybňujú dôveryhodné autority. Pri formulovaní konšpiračných naratívov je významné používanie aktívneho (činného) rodu, čím sa jasne vymedzuje zodpovedný aktér. Príklady:

„GMO potraviny spôsobujú rakovinu (a drvivá väčšina depopulátorov a eugenikov to vie, pretože to sami vytvorili)“

„Neprekvapuje, že predstavitelia WHO o týchto známych faktoroch, súvisiacich s rakovinou, mlčia.“

„Chemickú vojnu proti ľudstvu zahájila pred už takmer sto rokmi Americká lekárska asociácia, keď z lekárskejších fakúlt odstránila prednášky o výžive a dala súhlas na akúkoľvek objavujúcu sa chemickú liečbu, ktorú si mohol ktorýkoľvek lekár vybrať na liečenie svojich pacientov.“

Významnou stratégiou na podporu konšpiračných naratívov a celkovo vzbudzovanie dôveryhodnosti týchto správ, bolo využívanie dichotómie dobra a zla, čím myslíme časté negatívne hodnotenie štandardnej liečby a informácií štandardnej medicíny a pozitívne hodnotenie alternatívnej a prírodnej liečby, čo sa pretavuje do jej idealizácie. Týmto spôsobom je prezentovaný rozdiel medzi tým, čo je „dobré“ a „zlé“ a prispieva k názorovej polarizácii. Idealizácia prírodnej liečby bola podporovaná uvádzaním prírodných liekov na rakovinu resp. dostupných prostriedkov každodenného života (ovocie,

rastliny a pod.). Tieto sú prezentované ako bezpečné a bez vedľajších účinkov. Príklady:

„Na rakovinu sú tisíce liekov, ktoré už existujú vo sve-
te prírody a užívajú sa každý deň na celej planéte
mimo riadených monopolov farmaceutickej medicíny
a toxické chemoterapie.“

„Oficiálne lekárske zariadenie sa však očividne nesnaží
tieto alternatívne prírodné medicíny a liečby rakoviny
skúmať.“

„Vypadá to jednoduché až k pláči, ale tato prostá léč-
ba zažívací sodou a javorovým sirupem je nesmírně
účinná přírodní chemoterapie, která velmi efektivně
hubí rakovinné buňky. Přitom zcela postrádá brutál-
ní vedlejší účinky provázející většinu nesrovnatelně
méně efektivních „standardních“ chemoterapeuti-
ckých metod.“

„Lieky proti rakovine vytvára Matka Príroda už od
počiatku života na našej planéte.“

„Lze rakovinu vyléčit práškem do pečiva a javorovým
sirupem? Očividně ano.“

„Dalšie testy ukázali podobné výsledky s inými dru-
mi rakoviny a u myši sa po podaní extraktu z koreňa
púpavy neprejavili žiadne známky vedľajších účín-
kov.“

3.2 Vzťah diskurzu so širšími sociálnymi procesmi a štruktúrami

Analyzované texty majú potenciál ovplyvniť sociálne
normy a praktiky v oblasti zdravia a zdravotníctva tým,
že propagujú alternatívne liečebné postupy ako legítim-
nu alternatívu k štandardnej medicíne.

Ďalším aspektom je prehlbovanie polarizácie medzi
zástancami konvenčných a alternatívnych liečebných
prístupov. Konšpiračné naratívy navyše zvyšujú polari-
záciu medzi „ľudom“ a „elitami“ (lekári, farmaceutické
spoločnosti, vlády), čím sa oslabuje vplyv tradičných
autorít a podporuje nedôvera voči inštitúciám. Ide-
ologicky sú tieto diskurzy spojené s naratívmi, ktoré
zdôrazňujú individualizmus, odpor voči „systému“
a idealizáciu prírody. Hegemonicky tento diskurz na-
rúša dominanciu štandardnej medicíny, avšak súčasne
podporuje vznik novej formy dominancie – hegemonie
alternatívnej medicíny.

4 Diskusia

V našej analýze sme sa snažili identifikovať opakujúce
sa vzorce prezentovania informácií ohľadom rakoviny
na verejne dostupných dezinformačných webových
stránkach, šíriace nepodložené informácie. Použili sme
kritickú analýzu diskurzu.

Ako kľúčové pre dôveryhodnosť tohto obsahu sme
identifikovali používanie tzv. kategorických vyjadrení
t.j. zveličovanie, alarmujúce vyjadrenia, prehánanie
a široko-všeobecné vyjadrenia o rakovine. S tým úzko

súvisí používanie emočne podfarbených slov, ktorých
cieľom je apel na emócie prijímateľa správy, ktorým či-
tateľa zaujme a pritiahne jeho pozornosť k obsahu. Naše
výsledky sú v súlade so zisteniami o tom, že emócie
v dezinformáciách sú viditeľnejšie, výraznejšie a nega-
tívne, apelujúce na strach a neistotu (Damstra et al.,
2021; Pan et al., 2021). V kontexte rakoviny, môžu ta-
kéto informácie ešte viac umocňovať pocity strachu,
úzkosti, stresu a neistoty, ktoré sú typické pre onkolo-
gických pacientov (Swire Thompson & Johnson, 2024).
Zároveň, vyvolanie silných emócií môže vyrušiť čitateľa
od kritického zhodnotenia zdroja informácie, čím sa
môže zvýšiť náchylnosť uveriť jej (Ecker et al., 2022).
Onkologickí pacienti sú v tomto kontexte zraniteľnou
skupinou, pretože je u nich počas liečby prítomná vý-
razná únava, ktorá má dopady na kognitívne funkcie
a môže oslabiť schopnosť overovania faktov (Swire
Thompson & Johnson, 2024).

Odvolávanie sa na autority a využívanie vedeckého
jazyka bolo taktiež výrazným prvkom v komunikácii
dezinformácií o rakovine. Odvolávanie sa autority ako
je napríklad WHO, môže zvyšovať dôveryhodnosť, pre-
tože správy z takýchto zdrojov sú všeobecne považované
za dôveryhodné (Ecker et al., 2022). Prijímateľ správy
tak môže podľahnúť heuristike a zanedbať ďalšie kritic-
ké zhodnotenie informácie. Z pohľadu tvorcov dezin-
formačného obsahu je to pomerne ľahká stratégia ako
zvyšovať dôveryhodnosť. Napríklad v experimentálnej
štúdii O'Brien et al., (2021) bolo používanie vedeckého
štýlu, vrátane citácií a odvolávania sa na autority, po-
zitívne spojené s vyššou akceptáciou pseudovedeckých
správ o zdraví.

Typické v našej analýze boli konšpiračné naratívy
o príčinách rakoviny, škodlivosti štandardnej medicíny
pri jej liečbe a o zatajovaní pravých liekov na rakovinu.
Prírodné, tieto konšpiračné tvrdenia sú taktiež vysoko
emočne podfarbené. V situácii ohrozenia vlastného
života môžu pre onkologických pacientov znamenať
umocňovanie pocitov úzkosti, beznádeje a distresu.
Tieto emócie môžu posilňovať náchylnosť na konšpirač-
né presvedčenia (Ballová Mikušková & Teličák, 2024),
ktoré ďalej vedú napríklad aj k odmietaniu štandardnej
liečby a preferovaniu alternatívnej (Fournier & Varet,
2024; Varet et al., 2025). Konšpiračné naratívy kladli
štandardnú medicínu do opozície voči alternatívnej,
prírodnej liečbe, ktorú priam idealizovali. Idealizácia
alternatívnej liečby sa taktiež spájala s využívaním slov
s pozitívnym emočným nábojom, s cieľom vzbudiť ná-
dej a dôveryhodnosť. Oslabovanie pozície štandardnej
medicíny založenej na dôkazoch na úkor alternatívnej
liečby, ktorá je takto legitimizovaná, môže mať širšie
spoločenské negatívne dopady. Tento trend sa v praxi
môže premietiť aj do politického rozhodovania, naj-
mä v prípadoch, keď sa do mocenských pozícií dostá-
vajú aktéri, ktorí tieto naratívy zdieľajú alebo aktívne
podporujú. Príklad možno nájsť v Spojených štátoch

amerických, kde Robert F. Kennedy Jr., americký minister zdravotníctva, dlhodobo spochybňuje štandardné vakcinačné postupy a verejne podporuje alternatívne prístupy, napríklad v liečbe osýpok (NBC Washington, 2024). Aj politickí lídri sú pre svojich voličov dôveryhodným zdrojom informácií a z tohoto pohľadu môže byť obzvlášť škodlivé, ak uvádzajú nepravdivé a zavádzajúce tvrdenia verejne (Ecker et al., 2022).

Navyše, prírodné liečby sú typicky prezentované ako neškodné a prijímateľ správy tak nemusí vnímať ich potenciálne riziko. Avšak nedostatok systematického monitorovania nežiaducich účinkov praktík CAM výrazne spochybňuje ich bezpečnosť, hoci sú zároveň propagované ako naturálne a bezpečné (Lazić et al., 2023).

Idealizácia alternatívnej liečby na úkor štandardnej taktiky môže prehĺbovať názorovú polarizáciu, čo podporujú aj zistenia výskumu Mazzocut et al. (2016), ktorý analyzoval online diskusie talianskych používateľov internetu o CAM terapiách v súvislosti s rakovinou. Najvýraznejšia polarizácia sa prejavila pri kontroverzných alternatívnych liečbach, najmä na nezdravotníckych platformách ako Facebook. Naopak, diskusie o výživových terapiách (napr. rastliny, diéty) vykazovali vyšší konsenzus a nižšiu mieru názorovej polarizácie. Tieto zistenia poukazujú na to, že diskusia o liečbe rakoviny presahuje rámec odborných médií a aktívne prebieha aj v bežných online prostrediach, čo je v súlade aj s našimi zisteniami. Zároveň sa ukazuje, že niektoré formy CAM sa už stali súčasťou širšieho spoločenského diskurzu, čím sa znižuje ich kontroverznosť. Naopak, pri menej známych či spochybňovaných terapiách sa polarizácia prehľbuje.

Konšpiračné naratívy často obsahovali obviňovanie vedeckých a spoločenských inštitúcií (napr. WHO, farmaceutické spoločnosti), pričom výskumy ukazujú, že konšpiračné presvedčenia úzko súvisia s nižšou dôverou voči vede a inštitúciám (Pummerer et al., 2022; van Mulukom et al., 2022). Hoci sú poznatky o nedôvere k štandardnej medicíne a jej negatívnym dopadom v kontexte rakoviny limitované, môžeme vychádzať z iných medicínskych kontextov. Nízka inštitucionálna dôvera a vysoká dôvera misinformáciám boli spojené s nižšou úrovňou preventívneho správania a ochoty nechať sa očkovať počas nedávnej epidémie Eboly v Afrike (Vinck et al., 2019). V kontexte pandémie COVID-19 bola dôvera k vede kľúčovým faktorom dodržiavania zdravotných usmernení a pôsobila ako bariéra medzi konšpiračnými presvedčeniami a ich vplyvom na správanie. Naopak, jej nedostatok bol spojený s populistickými postojmi a konšpiračnými presvedčeniami o COVID-19 (van Mulukom et al., 2022).

Je dôležité uviesť, že v kontexte rakoviny nám doterajšie výskumy poskytujú skôr závery o tom, že úroveň dôvery medzi onkologickými pacientmi a lekármi je skôr vysoká, než nízka (Engelhardt et al., 2019; Hillen

et al., 2011). Podkopávanie dôvery v lekárov či vedu samotnú tak môže mať potenciálne negatívne dôsledky najmä v oblasti podpory preventívneho správania a znižovania rizika ochorenia na rakovinu v rámci bežnej populácie. To podporujú zistenia výskumov s ne-onkologickými pacientmi, ktorí po vystavení konšpiračným naratívom o chemoterapii významne častejšie odmietali štandardnú liečbu a preferovali alternatívnu (Varet et al., 2025).

5 Záver

Identifikácia stratégií a techník, akými sú misinformácie či dezinformácie o rakovine prezentované ako dôveryhodné prispieva k poznatkom o tom, prečo sú pre verejnosť atraktívne, napriek ich nevedeckému základu. Na základe našej analýzy sme identifikovali päť diskurzívnych praktík:

1. Používanie kategorických a alarmujúcich vyjadrení, ktoré zveličujú a zjednodušujú komplexné témy, čím zvyšujú pozornosť, ale zároveň znižujú ich kritické zhodnotenie prijímateľmi.
2. Apelovanie na emócie, najmä strach a neistotu, ktoré sú pre onkologických pacientov obzvlášť silné a môžu viesť k vyššej náchylnosti na prijatie nepodložených tvrdení.
3. Využívanie odborného jazyka, štatistík a odvolávanie sa na authority, čo zvyšuje dôveryhodnosť správy a uľahčuje prijímanie informácií bez dostatočnej kritickej analýzy.
4. Konšpiračné naratívy, ktoré podkopávajú dôveru v inštitúcie a štandardnú medicínu, čím môžu viesť k odmietaniu efektívnych liečebných postupov.
5. Idealizácia prírodnej a alternatívnej liečby, ktorá často zahŕňa pozitívne emočné zafarbenie a polarizuje verejnú diskusiu, čím môže komplikovať prijímanie vedecky podložených odporúčaní.

Z hľadiska teórie tieto zistenia rozširujú porozumenie tomu, ako sa v oblasti zdravotnej komunikácie šíria zavádzajúce a falošné informácie v kontexte rakoviny. Zároveň ponúkajú praktický východiskový bod pre tvorbu intervenčných stratégií zameraných na zvýšenie mediálnej gramotnosti a podporu kritického hodnotenia zdravotných informácií u verejnosti. Z hľadiska praxe by výsledky mohli pomôcť zdravotníckym profesionálom, komunikátorom a tvorcom politik lepšie porozumieť a cielene reagovať na šírenie misinformácií a dezinformácií, čím sa podporí ochrana zraniteľných skupín, ako sú onkologickí pacienti.

Poznatky v tejto oblasti by mohli obohatiť i experimentálne výskumy zamerané priamo na vplyv misinformácií a dezinformácií o rakovine na správanie a prežívanie onkologických pacientov, ale aj všeobecnej populácie.

PodĎakovanie

Príspevok vznikol vďaka grantovej podpore projektov APVV-23-0127: POL(AR)ICY: Polarizovaná spoločnosť: Od politickej orientácie k ochrane morálnych hodnôt a VEGA 2/0035/24: Štrukturálne faktory súvisiace s konšpiračnými presvedčeniami: ako neistota, nerovnosť a nízka inštitucionálna dôvera prispievajú k podpore konšpiračných presvedčení.

V rámci tejto štúdie nie je predpokladaný konflikt záujmov.

Literatúra

- Adamus, M., Ballová Mikušková, E., & Kohut, M. (2024). Conspire to one's own detriment: Strengthening HPV Program Support Through Debunking Epistemically Suspect Beliefs. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 16(4), 1886–1904. <https://doi.org/10.1111/aphw.12570>
- Avaaz. (19. August 2020). Facebook's algorithm: A major threat to public health. Získané 20. Január 2025. https://secure.avaaz.org/campaign/en/facebook_threat_health/
- Ballová Mikušková, E., & Teličák, P. (2024). Unfounded beliefs, distress and powerlessness: A three-wave longitudinal study. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 16(4), 1539–1564. <https://doi.org/10.1111/aphw.12542>
- Bray, F., Laversanne, M., Sung, H., Ferlay, J., Siegel, R. L., Soerjomataram, I., & Jemal, A. (2024). Global cancer statistics 2022: GLOBOCAN estimates of incidence and mortality worldwide for 36 cancers in 185 countries. *CA: A Cancer Journal for Clinicians*, 74(3), 229–263. <https://doi.org/10.3322/caac.21834>
- Chen, L., Zhang, Y., Young, R., Wu, X., & Zhu, G. (2021). Effects of vaccine-related conspiracy theories on Chinese young adults' perceptions of the HPV vaccine: An experimental study. *Health Communication*, 36(11), 1343–1353. <https://doi.org/10.1080/10410236.2020.1751384>
- Damstra, A., Boomgaarden, H. G., Broda, E., Lindgren, E., Strömbäck, J., Tsifti, Y., & Vliegenthart, R. (2021). What Does Fake Look Like? A Review of the Literature on Intentional Deception in the News and on Social Media. *Journalism Studies*, 22(14), 1947–1963. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2021.1979423>
- Douglas, K. M., Sutton, R. M., & Cichocka, A. (2017). The Psychology of Conspiracy Theories. *Current Directions in Psychological Science*, 26(6), 538–542. <https://doi.org/10.1177/0963721417718261>
- Ecker, U. K. H., Lewandowsky, S., Cook, J., Schmid, P., Fazio, L. K., Brashier, N., Kendeou, P., Vraga, E. K., & Amazeen, M. A. (2022). The psychological drivers of misinformation belief and its resistance to correction. *Nature Reviews Psychology*, 1(1), 13–29. <https://doi.org/10.1038/s44159-021-00006-y>
- Engelhardt, E. G., Smets, E. M. A., Sorial, I., Stiggelbout, A. M., Pieterse, A. H., & Hillen, M. A. (2019). Is there a relationship between shared decision making and breast cancer patients' trust in their medical oncologists? *Medical Decision Making*, 40(1), 52–61. <https://doi.org/10.1177/0272989X19889905>
- Ernst, E. (1998). The prevalence of complementary/Alternative medicine in cancer. *Cancer*, 83(4), 777–782. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-0142\(19980815\)83:4<777::AID-CNCR22>3.0.CO;2-O](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-0142(19980815)83:4<777::AID-CNCR22>3.0.CO;2-O)
- Ernst, E. (2019). *Alternative Medicine: A Critical Assessment of 150 Modalities*. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-12601-8>
- Fairclough, N. (1993). Critical Discourse Analysis and the Marketization of Public Discourse: The Universities. *Discourse & Society*, 4, 133–168. <https://doi.org/10.1177/0957926593004002002>
- Fasce, A., & Picó, A. (2019). Conceptual foundations and validation of the Pseudoscientific Belief Scale. *Applied Cognitive Psychology*. <https://doi.org/10.1002/acp.3501>
- Fournier, V., & Varet, F. (2024). Conspiracy beliefs and intention to use conventional, complementary and alternative medicines: Two vignette studies. *British Journal of Health Psychology*, 29, 333–350. <https://doi.org/10.1111/bjhp.12702>
- Hillen, M. A., de Haes, H. C., & Smets, E. M. (2011). Cancer patients' trust in their physician: A review. *Psycho-Oncology*, 20(3), 227–241. <https://doi.org/10.1002/pon.1745>
- Horneber, M., Bueschel, G., Dennert, G., Less, D., Ritter, E., & Zwahlen, M. (2012). How Many Cancer Patients Use Complementary and Alternative Medicine: A Systematic Review and Metaanalysis. *Integrative Cancer Therapies*, 11(3), 187–203. <https://doi.org/10.1177/1534735411423920>
- Johnson, S. B., Park, H. S., Gross, C. P., & Yu, J. B. (2018). Use of alternative medicine for cancer and its impact on survival. *JNCI: Journal of the National Cancer Institute*, 110(1), 121–124. <https://doi.org/10.1093/jnci/djx145>
- Johnson, S. B., Parsons, M., Dorff, T., Moran, M. S., Ward, J. H., Cohen, S. A., Akerley, W., Bauman, J., Hubbard, J., Spratt, D. E., Bylund, C. L., Swire-Thompson, B., Onega, T., Scherer, L. D., Tward, J., & Fagerlin, A. (2022). Cancer misinformation and harmful information on Facebook and other social media: A brief report. *Journal of the National Cancer Institute*, 114(7), 1036–1039. <https://doi.org/10.1093/jnci/djab141>
- Keene, M. R., Heslop, I. M., Sabesan, S. S., & Glass, B. D. (2019). Complementary and alternative medicine use in cancer: A systematic review. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 35, 33–47. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2019.01.004>
- Ladenheim, D., Horn, O., Werneke, U., Phillpot, M., Murungi, A., Theobald, N., & Orkin, C. (2008). Potential health risks of complementary alternative medicines in HIV patients. *HIV Medicine*, 9(8), 653–659. <https://doi.org/10.1111/j.1468-1293.2008.00610.x>
- Lazić, A., Petrović, M. B., Branković, M., & Žeželj, I. (2023). Quick Natural Cure-Alls: Portrayal of Traditional, Complementary, and Alternative Medicine in Serbian Online Media. *Collabra: Psychology*, 9(1), 82189. <https://doi.org/10.1525/collabra.82189>
- Lewandowsky, S., Cook, J., & Lombardi, D. (2020). *Debunking Handbook 2020* [Dataset]. Databrary. <https://doi.org/10.17910/B7.1182>
- Lobato, E., Mendoza, J., Sims, V., & Chin, M. (2014). Examining the Relationship Between Conspiracy Theories, Paranormal Beliefs, and Pseudoscience Acceptance Among a University Population: Relationship between unwarranted beliefs. *Applied Cognitive Psychology*, 28(5), 617–625. <https://doi.org/10.1002/acp.3042>
- Mazzocut, M., Truccolo, I., Antonini, M., Rinaldi, F., Omero, P., Ferrarin, E., De Paoli, P., & Tasso, C. (2016). Web

- conversations about complementary and alternative medicines and cancer: Content and sentiment analysis. *Journal of Medical Internet Research*, 18(6), e120. <https://doi.org/10.2196/jmir.5521>
- Nan, X., Wang, Y., & Thier, K. (2022). Health misinformation. In T. L. Thompson & N. G. Harrington (Eds.), *The Routledge handbook of health communication* (3rd ed., pp. 318–332). Routledge/Taylor & Francis Group.
- NBC Washington. (2025, March 10). *Fact check: RFK Jr. misleads on vitamin A, unsupported therapies for measles*. <https://www.nbcwashington.com/news/national-international/fact-check-rfk-jr-misleads-on-vitamin-a-unsupported-therapies-for-measles/3863212/>
- O'Brien, T. C., Palmer, R., & Albarracin, D. (2021). Misplaced trust: When trust in science fosters belief in pseudoscience and the benefits of critical evaluation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 96, 104184. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2021.104184>
- Oliver, J. E., & Wood, T. (2014). Medical Conspiracy Theories and Health Behaviors in the United States. *JAMA Internal Medicine*, 174(5), 817–818. <https://doi.org/10.1001/jamainternmed.2014.190>
- Pan, W., Liu, D., & Fang, J. (2021). An Examination of Factors Contributing to the Acceptance of Online Health Misinformation. *Frontiers in Psychology*, 12. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.630268>
- Pummerer, L., Böhm, R., Lilleholt, L., Winter, K., Zettler, I., & Sassenberg, K. (2022). Conspiracy Theories and Their Societal Effects During the COVID-19 Pandemic. *Social Psychological and Personality Science*, 13(1), 49–59. <https://doi.org/10.1177/19485506211000217>
- Shahab, L., McGowan, J. A., Waller, J., & Smith, S. G. (2018). Prevalence of beliefs about actual and mythical causes of cancer and their association with socio-demographic and health-related characteristics: Findings from a cross-sectional survey in England. *European Journal of Cancer*, 103, 308–316. <https://doi.org/10.1016/j.ejca.2018.03.029>
- Smith, S. G., Beard, E., McGowan, J. A., Fox, E., Cook, C., Pal, R., Waller, J., & Shahab, L. (2018). Development of a tool to assess beliefs about mythical causes of cancer: The Cancer Awareness Measure Mythical Causes Scale. *BMJ Open*, 8(12), e022825. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2018-022825>
- Suarez-Lledo, V., & Alvarez-Galvez, J. (2021). Prevalence of health misinformation on social media: Systematic review. *Journal of Medical Internet Research*, 23(1), e17187. <https://doi.org/10.2196/17187>
- Sunyik, V., & Čavojová, V. (2023). Alternative Medicine, COVID-19 Conspiracies, and Other Health-Related Unfounded Beliefs: The Role of Scientific Literacy, Analytical Thinking, and Importance of Epistemic Rationality. *Studia Psychologica*, 65, 246–261. <https://doi.org/10.31577/sp.2023.03.878>
- Swire-Thompson, B., & Johnson, S. (2024). Cancer: A model topic for misinformation researchers. *Current Opinion in Psychology*, 56, 101775. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2023.101775>
- van Mulukom, V., Pummerer, L. J., Alper, S., Bai, H., Čavojová, V., Farias, J., Kay, C. S., Lazarevic, L. B., Lobato, E. J. C., Marinthe, G., Pavela Banai, I., Šrol, J., & Žeželj, I. (2022). Antecedents and consequences of COVID-19 conspiracy beliefs: A systematic review. *Social Science & Medicine*, 301, 114912. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2022.114912>
- Varet, F., Fournier, V., & Delouvée, S. (2025). Assessing the role of conspiracy beliefs in oncological treatment decisions: An experimental approach. *Applied Psychology. Health and Well-Being*, 17(1), e12615. <https://doi.org/10.1111/aphw.12615>
- Vinck, P., Pham, P. N., Bindu, K. K., Bedford, J., & Nilles, E. J. (2019). Institutional trust and misinformation in the response to the 2018-19 Ebola outbreak in North Kivu, DR Congo: A population-based survey. *The Lancet. Infectious Diseases*, 19(5), 529–536. [https://doi.org/10.1016/S1473-3099\(19\)30063-5](https://doi.org/10.1016/S1473-3099(19)30063-5)
- Wathen, C. N., & Burkell, J. (2002). Believe it or not: Factors influencing credibility on the Web. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 53(2), 134–144. <https://doi.org/10.1002/asi.10016>
- Werneke, U., Earl, J., Seydel, C., Horn, O., Crichton, P., & Fannon, D. (2004). Potential health risks of complementary alternative medicines in cancer patients. *British Journal of Cancer*, 90(2), 408–413. <https://doi.org/10.1038/sj.bjc.6601560>

Autori

Viktória SUNYÍK*

Ústav experimentálnej psychológie,
Centrum spoločenských a psychologických vied v.v.i.,
Slovenská akadémia vied, Dúbravská cesta 9,
841 04 Bratislava, Slovensko, viktoria.sunyik@savba.sk
Rešerš odbornej literatúry, konceptualizácia a dizajn štúdie,
zber dát a analýza, písanie a finalizácia rukopisu

Branislav UHRECKÝ

Ústav experimentálnej psychológie,
Centrum spoločenských a psychologických vied v.v.i.,
Slovenská akadémia vied, Dúbravská cesta 9,
841 04 Bratislava, Slovensko, branislav.uhrecky@savba.sk
Konceptualizácia štúdie, metodické usmerňovanie, revízia
draftu